

ผลของการใช้กิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาจิตสาธารณะ  
นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนประถมศึกษา ในจังหวัดเชียงใหม่  
Effects of Using Participatory Learning Activities for Development  
of Public Consciousness of Prathomsuksa 6 Students of  
Primary Schools in Chiang Mai Province

นงนภัส พันธุ์พลกฤต<sup>1</sup> ปุณณสา โปธิพฤกษ์<sup>2</sup> นงลักษณ์ ศรีวิชัย<sup>3</sup> รัชฎาภรณ์ เจนวชิรพงศ์<sup>4</sup>  
สุรีย์วรรณ จันทบูรณ์<sup>5</sup> สุรีพันธ์ เทพอด<sup>6</sup> รัตตินาถ เพชรเมณี<sup>7</sup> และ ออมบุญ บุรุษภักดี<sup>8</sup>

Nongnaphat Phanphonlakrit, Poonnasa Phothiphruet, Nongluck Srivichai,  
Ratchadaporn Jenwachirapong, Sureewan Chantraboon, Sureepan Thepud,  
Rattinart Phetmanee, and Aomboon Burutphakdee

Received: September 11, 2019

Revised: September 23, 2019

Accepted: September 24, 2019

### บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมจิตสาธารณะก่อนและหลังการจัดกิจกรรมตามชุดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนประถมศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มตัวอย่างทดลองที่ใช้เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 160 คน ได้มาโดยวิธีสุ่มอย่างมีระบบ ใช้แบบสอบถามและชุดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์ค่าที ผลการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างทดลองมีคะแนนเฉลี่ยก่อนและหลังจากเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยที่หลังจากเข้าร่วมกิจกรรมแล้วกลุ่มตัวอย่างมีคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมจิตสาธารณะสูงกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ครูและนักเรียนในระยะติดตามผล คือ นักเรียนมีการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้น หลังจากเข้าร่วมกิจกรรมแล้ว

**คำสำคัญ** จิตสาธารณะ กิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

---

<sup>1</sup> ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดอกเตอร์ สาขาวิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ เชียงใหม่ Corresponding Author : nongnapas1@hotmail.com

<sup>2</sup> อาจารย์ ดอกเตอร์ สาขาวิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ เชียงใหม่

<sup>3</sup> อาจารย์ สาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ เชียงใหม่

<sup>4</sup> อาจารย์ สาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ เชียงใหม่

<sup>5</sup> อาจารย์ สาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ เชียงใหม่

<sup>6</sup> อาจารย์ สาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ เชียงใหม่

<sup>7</sup> อาจารย์ สาขาวิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ เชียงใหม่

<sup>8</sup> อาจารย์ สาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ เชียงใหม่

### Abstract

The purpose of this research was to compare public consciousness behavior before and after joining the participatory learning activities of 6<sup>th</sup> grade students in primary schools in Chiang Mai. The experimental group of 160, 6<sup>th</sup> grade students was chosen by the systematic sampling method. Questionnaires and participatory learning activity set were employed as data collection instruments. Data analysis was conducted through the t-test. The findings indicated that the mean score of public consciousness behavior of 6<sup>th</sup> grade students before and after participating in the learning activities was significantly different. After participating in the learning activities, the public consciousness behavior score of the experimental group improved at the 0.01 level. This data supports the findings from the follow-up interviews with teachers and students. According to the interview, the control group developed public consciousness behavior after they participated in the participatory learning activities.

**Keywords:** Public Consciousness, Participatory Learning Activities, Prathomsuksa 6 Students

### ความเป็นมา/บทนำ

ปัญหาที่เกิดจากการขาดจิตสาธารณะในวัยเด็กดังที่เห็นโดยทั่วไป ได้แก่ พฤติกรรมที่แสดงออก คือ การขีดเขียนโต๊ะ เก้าอี้ ฝาผนังห้อง ซึ่งเป็นสมบัติของส่วนรวม การฉีกหนังสือของห้องสมุดบางหน้า เพื่อใช้ประโยชน์ส่วนตัวโดยไม่สนใจว่าจะมีคนอื่นมาใช้อ่านต่อ การไม่ทิ้งขยะในที่ที่จัดเตรียมไว้ให้ ขาดการเอื้อเฟื้อเอื้ออาทรต่อเพื่อนฝูง การลากโต๊ะลากเก้าอี้โดยไม่คำนึงว่าจะเกิดความเสียหาย การทำให้ห้องเรียนสกปรกเพราะนำขนมมารับประทานในห้องเรียน การชอบเดินลัดสนามทำให้ต้นหญ้าเสียหาย การเด็ดดอกไม้ในบริเวณโรงเรียน การนำหนังสือในห้องสมุดมาอ่านที่โต๊ะครึ่งละหลาย ๆ เล่มโดยไม่คำนึงถึงผู้อื่น การยกพวกตีกันเพราะเห็นแก่ประโยชน์ของพวกพ้อง หรือแม้แต่เข้าห้องน้ำก็ไม่ทำความสะอาดก่อนออกจากห้องน้ำ เพราะไม่สนใจว่าเป็นของส่วนรวมที่จะต้องใช้ร่วมกัน เป็นต้น พฤติกรรมที่แสดงออกดังกล่าวเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการขาดจิตสาธารณะในวัยเด็ก เป็นการแสดงออกถึงความเห็นแก่ตัว ไม่เคารพสิทธิในการใช้สิ่งของส่วนรวมร่วมกัน ไม่ดูแลรักษาสมาบัติสาธารณะ เหล่านี้เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการขาดความรับผิดชอบต่อส่วนรวมในวัยเด็ก ซึ่งอาจส่งผลในวัยต่อมาและเกิดเป็นปัญหาสังคมได้

เด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งมีอายุประมาณ 12 ปี สมควรได้รับการพัฒนาจิตสาธารณะตั้งแต่ในวัยเด็กนั้น อธิบายตามทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kohlberg, 1976, p. 169) โดยได้แบ่งพัฒนาการออกเป็นทั้งหมด 6 ชั้น 3 ระดับ โดยนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งมีอายุประมาณ 12 ปี เมื่อเปรียบเทียบกับระดับขั้นจริยธรรมของโคลเบอร์กแล้ว พบว่าอยู่ในระดับที่ 2 คือ ระดับจริยธรรมตามกฎเกณฑ์สังคม (Conventional Level) ในขั้นที่ 3 ความคาดหวังและการยอมรับใน

สังคม สำหรับ “เด็กดี” (Interpersonal Concordance of “Good Boy, Nice Girl” Orientation) ซึ่งเป็นเด็กอายุตั้งแต่ 10–15 ปี ขั้นนี้เด็กถือว่าการประพฤติตนตามความคาดหวังของผู้ปกครอง บิดามารดา กลุ่มที่ตนเป็นสมาชิกหรือของชาติ เป็นสิ่งที่ควรจะทำหรือกลัวทำความผิด เพราะกลัวว่าตนจะไม่ใช่ที่ยอมรับของผู้อื่น การแสดงพฤติกรรมของเด็กจะไม่คำนึงถึงผลที่ตามมาที่จะเกิดแก่ตนเอง แต่ถือความซื่อสัตย์ความจงรักภักดีเป็นสิ่งสำคัญ ทุกคนมีหน้าที่รักษามาตรฐานทางจริยธรรม นอกจากนี้เด็กจะใช้หลักตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ ใช้เหตุผลเลือกทำในสิ่งที่กลุ่มยอมรับโดยเฉพาะเพื่อน เพื่อเป็นที่ชื่นชอบและยอมรับของเพื่อน ไม่เป็นตัวของตัวเอง คล้อยตามการชักจูงของผู้อื่น เพื่อต้องการรักษาสัมพันธภาพที่ดี เด็กแสดงพฤติกรรมเพื่อต้องการเป็นที่ยอมรับของหมู่คณะ การช่วยเหลือผู้อื่นเพื่อให้เขาพอใจ และยกย่องชมเชย โคลเปิร์ก อธิบายว่า พัฒนาการในขั้นนี้เป็นพฤติกรรมของ “คนดี” ตามมาตรฐานหรือความคาดหวังของบิดา มารดา หรือเพื่อนวัยเดียวกัน พฤติกรรม “ดี” หมายถึง พฤติกรรมที่จะทำให้ผู้อื่นชอบและยอมรับ หรือไม่ประพฤติผิดเพราะเกรงว่าพ่อแม่จะเสียใจ

ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาด้านการคิดของเพียเจต์ (Piaget, 1932, p. 211) ได้อธิบายว่าเด็กตั้งแต่อายุ 11 ปีขึ้นไปจนถึงวัยรุ่นใหญ่เป็นช่วงที่เด็กสามารถคิดด้วยนามธรรม กล่าวคือ เด็กจะสามารถจินตนาการเงื่อนไขของปัญหาในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต โดยพัฒนาสมมติฐานอย่างสมเหตุสมผลเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ ซึ่งหมายถึงว่า เด็กในวัยนี้จะมีความสามารถคิดหาเหตุผลเหมือนผู้ใหญ่แน่นอน (วิระ บุญยะกาญจน, 2532, น. 32) จากแนวคิดทฤษฎีดังกล่าวจะเห็นได้ว่า เด็กในวัยนี้สามารถคิดด้วยนามธรรมได้ เข้าใจกฎเกณฑ์ของสังคม สามารถใช้ความคิดไตร่ตรองหาเหตุผลและตัดสินใจด้วยตนเองได้ น่าจะสามารถพัฒนาพฤติกรรมที่ถูกต้องตามมาตรฐานของสังคม คือ การมีจิตสาธารณะ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน

นอกจากนี้ เด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 นับได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนของชีวิตระยะหนึ่งของเด็กที่กำลังจะก้าวเข้าสู่วัยรุ่นและก้าวสู่ระบบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา ดังนั้น เด็กช่วงวัยนี้จึงเป็นช่วงวัยก่อนวัยรุ่น สอดคล้องกับทฤษฎีพัฒนาการทางสังคมของ อีริกสัน (Erickson, 1986, p. 189) ซึ่งเน้นที่จุดวิกฤติทางการเปลี่ยนแปลงทางจิตวิทยา เพื่อการปรับตัวให้เข้ากับสังคม โดยแบ่งออกเป็น 8 ลำดับขั้น และในแต่ละขั้นนั้น ถ้าเด็กหรือบุคคลได้รับการตอบสนองในทางที่ดีก็จะส่งผลให้ได้รับการพัฒนาทางบุคลิกภาพในทางบวก แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าไม่ได้รับการตอบสนองก็จะส่งผลให้เด็กหรือบุคคลได้รับการพัฒนาทางบุคลิกภาพในทางลบ โดยนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อายุประมาณ 12 ปีนี้เป็นช่วงพัฒนาการในขั้นที่ 4 ที่เรียกว่าเอาการเอางานและมีปมด้อย (Industry & Inferiority) เด็กเรียนรู้ที่จะสร้างสรรค์ จัดทำกิจกรรมด้วยตนเอง ถ้าเด็กได้รับการสนับสนุนย่อมทำให้เด็กมีพัฒนาบุคลิกภาพที่มีความมานะอดูสาหะ เพียรพยายามที่จะแสวงหาสิ่งที่ท้าทายความสามารถทางสติปัญญา แต่ถ้าเด็กไม่ได้รับการสนับสนุนจะทำให้เด็กมีความรู้สึกเป็นปมด้อย ผลที่เกิดขึ้นจากพัฒนาการที่เหมาะสมในวัยนี้คือ เด็กมีแนวทางและจุดมุ่งหมายในการปฏิบัติ ดังนั้น เด็กวัยนี้จึงสมควรได้รับการฝึกวินัยเพิ่มภูมิคุ้มกันทางสังคมให้กับเด็ก เพราะถ้าไม่มีภูมิคุ้มกันที่ดี เด็กวัยนี้อาจได้รับการพัฒนาในทางลบ กล่าวคือ จะทำให้เด็กพบกับความสับสน มองโลกในแง่ร้าย ขาดความมั่นคงทางจิตใจ ไม่สามารถ

แยกแยะถูกผิดชอบชั่วดี มีความเห็นแก่ตัว และขาดจิตสาธารณะ ซึ่งจะไปสู่การเกิดปัญหาต่าง ๆ ในช่วงวัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่ต่อไป

ดังนั้น เด็กวัยนี้ควรจะต้องได้รับการปลูกฝังสิ่งที่ตั้งตามมาตรฐานของสังคม เพื่อเด็กจะได้เกิดการเรียนรู้การกระทำในสิ่งที่ดีต่อไปในภายภาคหน้า มีจิตสำนึกที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม อาสาดูแลรับผิดชอบสมบัติของส่วนรวม ใช้สมบัติส่วนรวมอย่างเห็นคุณค่า และรู้จักแบ่งปันของใช้ส่วนรวมให้ผู้อื่น ดังกล่าวนี้น่าจะส่งผลให้ปัญหาการเอารัดเอาเปรียบ การเห็นแก่ตัวและพวกพ้อง ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด และการทำลายสาธารณสมบัติลดลง ซึ่งเป็นการวางรากฐานการมีพฤติกรรมจิตสาธารณะที่พึงประสงค์ในวัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่ต่อไป

ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะพัฒนาจิตสาธารณะนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนประถมศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้มีส่วนร่วม ซึ่งจะเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมสำหรับครูในอนาคตต่อไป

## วัตถุประสงค์

เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมจิตสาธารณะก่อนและหลังการจัดกิจกรรมตามชุดกิจกรรมการเรียนรู้ อย่างมีส่วนร่วมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนประถมศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่

## ระเบียบวิธีการวิจัย

### ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 5 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนสันทรายหลวง โรงเรียนวัดสันคะยอม โรงเรียนเทศบาลวัดเชียงยืน โรงเรียนวัดร่องอ้อ และโรงเรียนบ้านหนองไคร้ ซึ่งได้จำนวนโรงเรียนมาโดยวิธีสุ่มแบบหลายขั้นตอน รวมมีนักเรียนเป็นกลุ่มประชากรทั้งสิ้น จำนวน 319 คน

กลุ่มตัวอย่างนักเรียนที่ได้จากงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีสุ่มอย่างมีระบบโดยสุ่มนักเรียนตามเลขลำดับที่ของนักเรียนเพื่อเลือกเป็นกลุ่มทดลอง โดยผู้วิจัยต้องการกลุ่มตัวอย่างทดลองร้อยละ 50 ของจำนวนประชากรในแต่ละโรงเรียน รวมมีจำนวนกลุ่มตัวอย่างทดลองทั้งสิ้น 160 คน

### เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

#### 1. แบบวัดจิตสาธารณะ

ลักษณะแบบวัดเป็นการวัดพฤติกรรมเชิงจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นเองมีจำนวน 20 ข้อ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 4 ระดับ ตามวิธีของ ลิเคิร์ท (Likert) โดยจำแนกออกเป็น 2 ด้านตามองค์ประกอบของจิตสาธารณะตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 คือ

- 1) ด้านการช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจและพึงพอใจโดยไม่หวังผลตอบแทน
- 2) ด้านการเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียน ชุมชน และสังคม

ผู้วิจัยได้นำแบบวัดชุดนี้ไปหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบทดสอบ ด้วยวิธีการหาค่าความสอดคล้องภายในด้วยการวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา ( $\alpha$ -Coefficient) ของครอนบัค (Cronbach) พบว่า แบบวัดชุดนี้มีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ .914 และค่าอำนาจจำแนก โดยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สันระหว่างคะแนนรายข้อกับคะแนนรวมของแบบสอบถามนั้น (Item-total correlation) อยู่ระหว่าง .295 - .750 และคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์กับคะแนนรวมเป็นบวกและมีค่าตั้งแต่ .20 ขึ้นไป (พวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2538, น. 130)

## 2. ชุดกิจกรรมการเรียนรู้มีส่วนร่วม

การหาคุณภาพหรือประสิทธิภาพของชุดฝึก/คู่มือการพัฒนาจิตสาธารณะ โดยดูความสอดคล้องของเนื้อหา และดำเนินการตรวจสอบคุณภาพชุดฝึก โดยใช้เกณฑ์ตรวจสอบเกณฑ์ประสิทธิภาพ (E1/E2) (คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2545, น. 68) ซึ่งผลการคำนวณได้ค่า E1/E2 เป็น 94/95 ซึ่งมากกว่าเกณฑ์ที่กำหนด คือ 90/90 แสดงให้เห็นว่าชุดกิจกรรมการเรียนรู้มีส่วนร่วม และแบบประเมินผลการเรียนรู้ในแต่ละกิจกรรมเป็นเครื่องมือที่มีความเหมาะสมสำหรับการวิจัยในครั้งนี้

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้มีส่วนร่วมเพื่อสร้างปัญญาให้กับนักเรียน เป็นแนวทางที่ทำให้นักเรียนได้มีโอกาสคิด ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมเชิงจิตสาธารณะ โดยแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

**ขั้นนำ** เป็นขั้นตอนในการสร้างบรรยากาศให้เกิดกัลยาณมิตร และความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้นำกลุ่ม ผู้ช่วยผู้นำกลุ่ม และนักเรียน รวมทั้งการเตรียมความพร้อมในการเริ่มเข้าสู่กิจกรรมโดยได้เตรียมกิจกรรมเพื่อการเตรียมความพร้อมก่อนเข้าสู่บทเรียนไว้ล่วงหน้า

**ขั้นดำเนินการ** เป็นขั้นตอนในการทำกิจกรรม โดยมีการกระตุ้นให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม ทำให้นักเรียนเกิดกระบวนการคิดอันนำไปสู่การเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ของกิจกรรม รวมถึงให้มีการอภิปราย แสดงความคิดเห็น และแสดงความรู้สึกร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การสรุปผลตามเป้าหมายที่วางไว้ ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยใช้เทคนิคในการจัดกิจกรรมกลุ่ม เพื่อช่วยให้นักเรียนกล้าแสดงออก ได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม อันทำให้เกิดการเรียนรู้และได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง โดยใช้เทคนิคต่างๆ เช่น ใช้เทคนิคการใช้คำถามพัฒนาการคิด เกม บทบาทสมมติ กรณีศึกษา กลุ่มย่อย และการอภิปรายกลุ่ม

**ขั้นสรุป** เป็นขั้นตอนในการสะท้อนผลการปฏิบัติกิจกรรมในแต่ละกิจกรรม มีการประมวลความรู้ที่ได้เพื่อนำไปปฏิบัติหรือใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน และให้นักเรียนได้บันทึกแบบประเมินผลตนเอง แบบประเมินผลกิจกรรม และแบบประเมินผลโครงการ รวมถึงการสังเกตพฤติกรรมในทุกขั้นตอน ขั้นตอนนี้ผู้วิจัยให้นักเรียนร่วมกันสรุปผลของกิจกรรม และแนวทางการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ผู้วิจัยมีการสรุปผลกิจกรรมเพิ่มเติม นักเรียนทำการประเมินผลภายหลังการทำกิจกรรม ผู้วิจัยสังเกตพฤติกรรมนักเรียนในด้านต่าง ๆ เพิ่มเติม เช่น ความกระตือรือร้น ความมีวินัยในกระบวนการกลุ่ม ความรับผิดชอบในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ความสามารถในการควบคุมอารมณ์ และการคิดอย่างมีเหตุผล เป็นต้น

โดยสรุปแล้ว ผู้วิจัยได้นำหลักการและเทคนิคการจัดกิจกรรมกลุ่ม และแนวคิดในการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมด้วยการใช้สติปัญญา เป็นแนวทางในการดำเนินการโปรแกรมการพัฒนา เพื่อทำให้เกิดพฤติกรรมจิตสาธารณะ ซึ่งแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นนำ ขั้นดำเนินการ และขั้นสรุป ดังกล่าวข้างต้น

### แบบการวิจัย

ผู้วิจัยใช้แบบการทดลองที่เรียกว่า แบบแผนการทดลองขั้นต้น (Pre-Experimental Design) แบบที่เรียกว่า One Group Pretest Posttest Design โดยมุ่งเน้นการดำเนินการทดลองกับกลุ่มทดลองเพียงกลุ่มเดียว แต่ดำเนินการสังเกต (Observation) ผู้เข้าร่วมการทดลองก่อนและหลังทดลอง (O1 และ O2) หลังจากนั้นจึงนำผลที่ได้จากการวัดหรือการสังเกตไปเปรียบเทียบกัน เพื่อทดสอบว่าแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร (มนต์ชัย เทียนทอง, 2548, น. 68) รูปแบบ ดังนี้

| E  | O1      | X                                            | O2 |
|----|---------|----------------------------------------------|----|
| E  | หมายถึง | กลุ่มทดลอง                                   |    |
| O1 | หมายถึง | การทดสอบก่อนการทดลอง (Pretest)               |    |
| O2 | หมายถึง | การทดสอบหลังการทดลอง (Posttest)              |    |
| X  | หมายถึง | การเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม |    |

### ลักษณะของชุดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม

ชุดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย 9 กิจกรรม ใช้เวลาในการฝึกอบรม จำนวน 4 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 2 วัน ๆ ละประมาณ 3 ชั่วโมง และในบางกิจกรรมเป็นกิจกรรมแบบต่อเนื่องให้นักเรียนทำทุกวัน ได้แก่ การบันทึกความดีจิตสาธารณะ ลงในสมุด 1 วัน 1 ความดี ทำจิตสาธารณะ โดยอาศัยความร่วมมือจากทั้งครูและผู้ปกครองให้กำลังใจและสนับสนุนการทำความดีของนักเรียน โดยการตรวจสอบเซ็นกำกับในสมุดบันทึกนั้น ได้แก่

- กิจกรรมที่ 1 ปฐมนิเทศ สร้างความรู้สึกไว้วางใจ และทำ Pretest
- กิจกรรมที่ 2 กตัญญูรู้คุณสิ่งแวดล้อม
- กิจกรรมที่ 3 จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม
- กิจกรรมที่ 4 ระเบียบวินัยนั้นสำคัญไฉน
- กิจกรรมที่ 5 เกะก้นไ้เถิด
- กิจกรรมที่ 6 ความรักและความสุขเกิดจากการให้
- กิจกรรมที่ 7 ละครแม่ค้าส้มตำ
- กิจกรรมที่ 8 จดหมายจากเด็กชายป๋อง
- กิจกรรมที่ 9 พิธีปิด ปัจฉิมนิเทศ และทำ Posttest

## วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยมีวิธีดำเนินการวิจัย โดยแบ่งเป็น 3 ระยะ มีขั้นตอน ดังนี้

### ระยะที่ 1 ขั้นเตรียมการ

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสำรวจความต้องการของโรงเรียนและเตรียมเครื่องมือ ได้แก่ แบบวัดพฤติกรรมจิตสาธารณะนักเรียน และคู่มือซึ่งเป็นชุดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาจิตสาธารณะ: แนวทางการจัดกิจกรรมสำหรับครู

### ระยะที่ 2 การพัฒนาจิตสาธารณะนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

1. วางแผนการจัดกิจกรรมในรูปแบบจัดค่ายกลางวัน
2. วัดพฤติกรรมจิตสาธารณะนักเรียนก่อนดำเนินการกิจกรรม (Pretest)
3. จัดกิจกรรมการพัฒนาจิตสาธารณะนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม ในทุกโรงเรียนกลุ่มเป้าหมายทั้ง 5 โรงเรียน

### ระยะที่ 3 การติดตามผลหลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมเมื่อเวลาผ่านไป 2 เดือน

1. พิจารณาจากสมุดบันทึกความดีจิตสาธารณะของนักเรียนที่ทำการบันทึกทุกวัน และพิจารณาจากการให้กำลังใจของครูประจำชั้นในการสนับสนุนนักเรียนให้ทำความดีจิตสาธารณะ เพื่อศึกษาความต่อเนื่องของการบันทึกของนักเรียน และเนื้อหาที่นักเรียนบันทึก
2. สัมภาษณ์ครูถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนและสัมภาษณ์นักเรียนที่ได้ทำพฤติกรรมจิตสาธารณะ

## การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลมาวิเคราะห์และใช้ค่าสถิติ ดังนี้

1. สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) เพื่อใช้ในการอธิบายคุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง เช่น ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน เป็นต้น
2. การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อทดสอบสมมติฐานของการทดลอง โดยการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยก่อนทดลองและหลังทดลอง ได้ใช้ t-test

## ผลการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมจิตสาธารณะก่อนและหลังการจัดกิจกรรมตามชุดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนประถมศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่ สรุปผลได้ตามตาราง ดังนี้

**Table 1** Comparison of average scores earned by the sampling group before and after attending the participatory learning activities

| Variable             | Pre-test |           |      | Post-test |           |      | t       | p-value |
|----------------------|----------|-----------|------|-----------|-----------|------|---------|---------|
|                      | n        | $\bar{X}$ | SD   | n         | $\bar{X}$ | SD   |         |         |
| Public Consciousness | 160      | 3.06      | .287 | 160       | 3.71      | .357 | 8.397** | 0.000   |

\*\*  $p < .01$

จาก Table 1 แสดงว่า นักเรียนกลุ่มชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทดลอง มีคะแนนเฉลี่ยก่อนและหลังจากเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม พบว่า คะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมจิตสาธารณะก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรมฯ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยที่หลังจากเข้าร่วมกิจกรรมแล้ว นักเรียนกลุ่มตัวอย่างมีคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมจิตสาธารณะสูงกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรม

#### ระยะติดตามผล

การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ครูประจำชั้น ทั้งนี้ครูได้แสดงความเห็นเพิ่มเติมคือ ครูเกิดความตระหนักและพยายามทำตัวให้เป็นแบบอย่างที่ดี ครูมีความสนใจและใส่ใจนักเรียนมากขึ้น ส่งผลให้นักเรียนทำตามกฎที่โรงเรียนได้กำหนดไว้ได้มากขึ้น เข้าชั้นเรียนตามเวลา มีความรับผิดชอบในหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมายมากขึ้น ทำงานอย่างตั้งใจแม้ว่าจะทำคนเดียว ช่วยทำเวรและพัฒนาห้องเรียนและโรงเรียน รักษาสิ่งของที่เป็นของส่วนรวม ไม่เขียนหรือขีดโต๊ะเรียนหรือผนังห้องน้ำ และนักเรียนเมื่อเห็นครูถือของหนัก นักเรียนจะเข้าไปช่วยทันทีโดยครูไม่ได้ร้องขอ เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์นักเรียน พบว่า นักเรียนเกิดความรู้สึกที่ดีและภาคภูมิใจที่ได้ทำความดีจิตสาธารณะ และบันทึกพฤติกรรมทำความดีจิตสาธารณะทุกวันแม้ว่าจะไม่มีผู้ใดเห็นก็ตาม และสัญญาว่าจะทำต่อไป

โดยสรุป ข้อมูลที่ได้จากผลการวิจัยทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมีความสอดคล้องกัน กล่าวคือ ชุดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสามารถพัฒนาพฤติกรรมจิตสาธารณะนักเรียนได้ โดยนักเรียนมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป นักเรียนทำพฤติกรรมจิตสาธารณะทั้งที่บ้าน โรงเรียน และสถานที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะในชุมชนที่นักเรียนอาศัยอยู่ ซึ่งส่งผลให้ขยะในชุมชนลดลง ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า กิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมก่อให้เกิดประโยชน์และการพัฒนาพฤติกรรมจิตสาธารณะนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งคาดว่าจะส่งผลต่อความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชนในโอกาสต่อไป

#### อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยที่พบว่า คะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมจิตสาธารณะก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรมฯ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยที่หลังจากเข้าร่วมกิจกรรมแล้ว นักเรียนกลุ่ม

ตัวอย่างมีคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมจิตสาธารณะสูงกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรม และสอดคล้องกับข้อมูลเชิงคุณภาพ จากการให้สัมภาษณ์ของทั้งครูและนักเรียน พบผลในทางที่ดีขึ้นกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรม โดยนักเรียนมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป และมีความภาคภูมิใจที่ได้ทำความดีโดยไม่มีผู้ใดเห็น ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า การใช้กิจกรรมการเรียนรู้มีส่วนร่วมสามารถใช้พัฒนาพฤติกรรมจิตสาธารณะนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้ เนื่องจากลักษณะของกิจกรรมมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ คือ เพื่อพัฒนาพฤติกรรมจิตสาธารณะของนักเรียนในแต่ละองค์ประกอบโดยใช้หลักการเรียนรู้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม ลักษณะกิจกรรมที่ทำให้นักเรียนทุกคนมีส่วนร่วม โดยกรมสุขภาพจิต (2543, น. 48) ได้สรุปหลักการของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมว่าประกอบด้วยหลักการเรียนรู้พื้นฐาน 2 ประการ คือ การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential learning) และกระบวนการกลุ่ม (Group process) ซึ่งการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ เป็นการเรียนรู้ที่อาศัยฐานความรู้จากประสบการณ์เดิมของผู้เรียนเพื่อการสร้างองค์ความรู้ใหม่ โดยผู้เรียนต้องลงมือกระทำ (Active learning) ตลอดเวลา นอกจากนี้การเรียนรู้เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้จัดการเรียนรู้กับผู้เรียน และระหว่างผู้เรียนด้วยกันเอง ตลอดจนเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการสื่อสารหลายรูปแบบดังกล่าวนี้มีส่วนกระตุ้นให้นักเรียนได้แสดงออกอย่างเสรี ส่งผลให้มีส่วนในการสร้างเสริมบรรยากาศให้นักเรียนทุกคนมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ช่วยให้นักเรียนกล้าแสดงความคิดเห็น และนักเรียนคนอื่นภายในกลุ่มรับฟังอย่างตั้งใจและยอมรับ ไม่มีการวิพากษ์วิจารณ์หรือตัดสินใด ๆ นักเรียนทุกคนภายในกลุ่มเกิดความร่วมมือในการทำกิจกรรม ซึ่งเป็นหนทางให้นักเรียนได้เรียนรู้

การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ คือ ประสบการณ์ (Experience) การสะท้อนและอภิปราย (Reflection and discussion) ความคิดรวบยอด (Concept) และการทดลองและการประยุกต์แนวคิด (Experimentation and application) (กรมสุขภาพจิต, 2543) ซึ่งบรรยากาศในกลุ่มของนักเรียนที่ทุกคนยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรม มีผลให้นักเรียนกล้าแสดงความคิดเห็นจากประสบการณ์ของแต่ละคน กล้าอภิปราย อันนำไปสู่ความสามารถในการสรุปความคิดรวบยอดได้ด้วยตนเอง และสามารถประยุกต์แนวคิดและเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ของนักเรียนคนอื่นภายในกลุ่มเพื่อนำไปปรับใช้กับตนเองต่อไปได้ ประกอบกับบรรยากาศในกลุ่มที่ส่งเสริมสัมพันธภาพ

นอกจากนี้ หลักการเรียนรู้พื้นฐานของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมอีกประการหนึ่ง คือ กระบวนการกลุ่ม (Group process) (กรมสุขภาพจิต, 2543, น. 52) ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญอีกอย่างหนึ่งของการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เพื่อเสริมสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างนักเรียนภายในกลุ่ม อันนำไปสู่การปลูกฝังการเรียนรู้ใหม่ที่ดียิ่งขึ้นต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับโอลเซน (Ohlsen, 1977, p. 284) ที่เสนอแนวคิดว่าสัมพันธภาพที่ทำให้สมาชิกกลุ่มรู้สึกมั่นใจจะทำให้ง่ายต่อการปลูกฝังพฤติกรรมใหม่ที่ดียิ่งขึ้นได้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ นฤมล มณีงาม (2547, น. 88) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาโปรแกรมสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการประหยัดพลังงานตามหลักการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่เข้าร่วมโปรแกรมนี้น่าสนใจสูงกว่าก่อนเข้าร่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05 และสอดคล้องกับการศึกษาของ ฐิติพร พันธวงศ์ (2553, น. 73)

ได้ทำการศึกษาเรื่อง ผลของกิจกรรมกลุ่มเพื่อพัฒนาความมีจิตสาธารณะของนักเรียนสาธิตละอออุทิศมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ซึ่งผลการศึกษาพบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หลังการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มมีจิตสาธารณะสูงขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ ระดับ 0.01 ดังนั้น การจัดประสบการณ์กลุ่มในรูปแบบการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม มีส่วนช่วยพัฒนาจิตสาธารณะ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้

กล่าวโดยสรุป กิจกรรมที่ใช้ในการอบรมครั้งนี้ เป็นกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม โดยใช้หลักการเรียนรู้พื้นฐานของกรมสุขภาพจิต (2543, น. 43) ซึ่งประกอบด้วย การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential learning) และกระบวนการกลุ่ม (Group process) เป็นแนวทางดำเนินกิจกรรม มีจำนวน 9 กิจกรรม ซึ่งส่งผลต่อคุณลักษณะการมีจิตสาธารณะของกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้คือ กิจกรรมสร้างความกตัญญูรู้คุณสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความเข้าใจและผลกระทบต่อสังคมส่วนรวมที่เกิดจากการทำลายสิ่งแวดล้อม กิจกรรมสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวม เพื่อให้นักเรียนเข้าใจผลกระทบต่อสังคมส่วนรวมที่เกิดจากการทำลายสิ่งแวดล้อม กิจกรรมเรื่องระเบียบวินัยนั้นสำคัญไฉน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้เรื่องความมีระเบียบวินัยในสังคม และความสำคัญของความมีระเบียบวินัยในสังคม ซึ่งอาจส่งผลต่อส่วนรวม กิจกรรมเกะกั้นไว้เถิด และกิจกรรมความรักความสุขเกิดจากการให้ เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกนักเรียนให้รู้จักคุณค่าของการให้และการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือผู้อื่นในสังคม ไม่เห็นแก่ตัว กิจกรรมละคร แม่ค้าส้มตำ และจดหมายจากเด็กชายป๋อง (สำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ และองค์กรเพื่อความโปร่งใสในประเทศไทย, 2553, น. 58) เพื่อให้นักเรียนเข้าใจถึงการกระทำและตระหนักในความรับผิดชอบต่อส่วนรวม หรือสังคม ตามบทบาทหน้าที่ตามอาชีพของตน นอกจากนี้ยังมีการบันทึกพฤติกรรมตนเองลงในสมุดบันทึก 1 วัน 1 ความดีทำจิตสาธารณะ เพื่อให้นักเรียนเกิดพฤติกรรมจิตสาธารณะอย่างต่อเนื่องแบบค่อยเป็นค่อยไป ปลูกฝังนิสัยการบันทึกความดีจิตสาธารณะของตนเอง โดยมีครู พ่อแม่ เป็นผู้สนับสนุนและให้กำลังใจ

ดังนั้น ในการจัดการเรียนรู้จะต้องให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมมากที่สุดในทุก ๆ องค์ประกอบ คือ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การได้สะท้อนความคิดและการอภิปราย การสรุปความคิดรวบยอด ตลอดจนได้ทดลองหรือประยุกต์ความคิดในทุกกิจกรรม ซึ่งจะส่งผลทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้สูงสุด (Maximum learning) และนำไปสู่การพัฒนาพฤติกรรมที่พึงประสงค์ได้

## บทสรุป

คะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมจิตสาธารณะของนักเรียนหลังจากเข้าร่วมกิจกรรมฯ แล้วสูงกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรม ดังนั้น จึงสรุปได้ว่ากิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสามารถใช้พัฒนาพฤติกรรมจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนประถมศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่ ได้

## ข้อเสนอแนะ

จากข้อค้นพบดังกล่าวทำให้ทราบว่า กิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสามารถใช้พัฒนาจิตสาธารณะนักเรียนชั้น ป.6 ได้ ดังนั้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการนำกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมไปประยุกต์ใช้ ดังนี้

1. สามารถนำกิจกรรมไปประยุกต์ใช้กับนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 หรือมัธยมศึกษาปีที่ 1 ซึ่งมีวัยใกล้เคียงกันได้ โดยปรับบางกิจกรรมให้มีความเหมาะสมกับธรรมชาติของนักเรียน
2. สมุดบันทึก 1 วัน 1 ความดีทำจิตสาธารณะ จะเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งซึ่งสามารถช่วยตรวจสอบความคิดและพฤติกรรมของนักเรียนได้ ดังนั้น ครูหรือพ่อแม่ ควรเอาใจใส่กับพฤติกรรมเล็ก ๆ ของนักเรียน เพราะจะเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่ช่วยหล่อหลอมและทำให้เกิดการแผ่ขยายของพฤติกรรมจิตสาธารณะในภายภาคหน้าได้
3. ควรมีการอบรมพ่อแม่/ผู้ปกครอง ให้ใช้กิจกรรมบางกิจกรรมเพื่อสร้างครอบครัวเข้มแข็งต่อไป

## เอกสารอ้างอิง

- กรมสุขภาพจิต. (2543). *คู่มือการฝึกอบรมแบบมีส่วนร่วม*. นนทบุรี: สำนักพัฒนาสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข.
- คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักนิเทศและพัฒนามาตรฐานการศึกษา. (2545). *การนิเทศเพื่อพัฒนาการวิจัยในสถานศึกษา*. สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: การศาสนา.
- ฐิติพร พันธวงศ์. (2553). *ผลของกิจกรรมกลุ่มเพื่อพัฒนาความมีจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6*. สารนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต (จิตวิทยาการแนะแนว) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- นฤมล มณีงาม. (2547). *การพัฒนาโปรแกรมสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการประหยัดพลังงานตามหลักการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคมสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2538). *วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มนต์ชัย เทียนทอง. (2548). *สถิติและวิธีการวิจัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศ*. กรุงเทพฯ: สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.
- วีระ บุญยะกาญจน์. (2532). *ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการเด็ก*. มหาสารคาม: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.

สำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ และองค์กรเพื่อความโปร่งใสในประเทศไทย. (2553). *หลักสูตรคบเด็กสร้างชาติ โตไปไม่โกง*. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

Erickson, E. H. (1986). *Identity: Youth and Crisis*. New York: W. Norton.

Kohlberg, L., Lickona, T. (1976). *Moral Stages and Moralization: The Cognitive Developmental Approach. Theory, Research and Social Issues*. New York: Holt Rinehart and Winston.

Ohlsen, M.M. (1977). *Group Counseling* (2<sup>nd</sup> ed.). New York: Holt, Rinehart & Winson.

Piaget, J. (1932). *The Moral Judgment of the Child*. London: Kegan Paul.